

الگوی توسعه سواحل مکران با تأکید بر احیاء قدرت دریایی

حبیب‌الله سیاری^۱، حسین خانزادی^۲

دریافت مقاله: ۹۵/۰۵/۰۷

پذیرش مقاله: ۹۵/۰۸/۱۶

چکیده

مکران بخشی از سواحل جنوب شرقی کشور است که به دلیل غفلت تاریخی، با وجود ظرفیت‌های جغرافیایی، ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی، ژئواستراتژیکی مورد توسعه قرار نگرفته است. فقدان الگوی مناسب توسعه سواحل مکران، بهره‌گیری از ظرفیت‌های آن را برای احیاء قدرت دریایی کشور، با محدودیت جدی مواجه کرده است. پژوهش حاضر در پاسخ به این سؤال که چه الگویی برای توسعه سواحل مکران مناسب است که هم‌زمان احیاء قدرت دریایی کشور را فراهم نماید، با استفاده از روش پژوهش نظریه مبنایی و روش‌های پژوهش موردی و زمینه‌ای و همبستگی انجام شده است. برای تدوین الگوی توسعه سواحل مکران، ابتدا نمونه‌برداری از داده‌ها بر اساس ظهور مفهومی انجام شده و مدل مفهومی توسعه سواحل مکران با ۵ بعد و ۱۸ مولفه به دست آمده است. در گام بعد مدل مفهومی بدست آمده بصورت پرسش‌نامه (با سئوالات باز و بسته) در جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل ۷۰ نفر (از مسئولین لشکری و کشوری دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر مسلط به موضوع سواحل مکران، دریا و قدرت دریایی) که به صورت تمام شمار بوده توزیع شد. سپس با استفاده از نرم‌افزارهای لیزرل، سوپر دسیژن و اس پی اس داده‌های به دست آمده تحلیل شد و علاوه بر ترسیم الگوی توسعه سواحل مکران، روابط میان متغیرها تعیین و بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها، با آزمون کولموگروف-اسمیرنوف انجام و با استفاده از آزمون تحلیل عاملی تاییدی روایی سازه آزمون و تأیید شد و به ترتیب پیشرفت اقتصادی، پیشرفت اجتماعی، پیشرفت دفاعی امنیتی، پیشرفت فرهنگی و پیشرفت سیاسی به عنوان مهم‌ترین ابعاد الگو تعیین گردیدند و الگوی توسعه با تعیین روابط ترسیم شد.

واژگان کلیدی: سواحل مکران، توسعه سواحل، قدرت دریایی

۱- دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲- دانش‌آموخته دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) Email: Patrioth500@Gmail.com

مقدمه

در دنیای امروز، دریا برای ملت‌ها عامل مهم زندگی است. هیچ کشور ساحلی نیست که منافی در دریا نداشته باشد. بهره‌مندی از منافع دریاها و مقابله با تهدیدات این حوزه، مستلزم برخورداری از قدرت دریایی است. عاملی که به شدت متأثر از وجود رویکرد دریایی نزد جامعه مدنی و دولت، توسعه دریا محور و پیشرفت سواحل با ظرفیت احیاء و توسعه قدرت دریایی است. مکران بخشی از سواحل کشور است که ایران را به دریاهای آزاد مرتبط می‌سازد و مطالعات انجام شده حاکی از آن است که فقدان الگوی توسعه مناسب موجب عقب‌ماندگی تاریخی این سواحل شده است. فقر توسعه سواحل مکران تأثیرات منفی بر قدرت دریایی جمهوری اسلامی ایران و احیاء آن دارد. حال این سؤال مطرح است که سواحل مکران با چه الگویی توسعه یابد که قادر به احیاء قدرت دریایی کشور باشد و اساساً زمینه‌های تولید قدرت دریایی چیست و چه ارتباطی میان الگوی توسعه سواحل و قدرت دریایی وجود دارد؟ با این رویکرد فرضیات زیر تدوین گردید:

فرضیه اصلی ۱: پیشرفت اجتماعی یکی از ابعاد پیشرفت سواحل مکران است

فرضیه فرعی: پیشرفت زیرساخت‌های مدنی، علمی، حمل و نقل و شهری مولفه‌های اصلی پیشرفت اجتماعی سواحل مکران هستند.

فرضیه اصلی ۲: پیشرفت اقتصادی یکی از ابعاد پیشرفت سواحل مکران است

فرضیه فرعی: پیشرفت زیرساخت‌های تولیدی، حمل و نقل، خدمات فنی، صنعتی، کار، مالی، صادرات و گردشگری مولفه‌های اصلی پیشرفت اقتصادی سواحل مکران هستند.

فرضیه اصلی ۳: پیشرفت فرهنگی یکی از ابعاد پیشرفت سواحل مکران است

فرضیه فرعی: پیشرفت زیرساخت‌های دینی و ساختاری مولفه‌های اصلی پیشرفت فرهنگی سواحل مکران هستند.

فرضیه اصلی ۴: پیشرفت سیاسی یکی از ابعاد پیشرفت سواحل مکران است

فرضیه فرعی: پیشرفت زیرساخت‌های تعاملات سیاسی ملی و بین‌المللی مولفه‌های اصلی پیشرفت سیاسی سواحل مکران هستند.

فرضیه اصلی ۵: پیشرفت دفاعی امنیتی یکی از ابعاد پیشرفت سواحل مکران است

فرضیه فرعی: پیشرفت زیرساخت‌های دفاعی و امنیتی مولفه‌های اصلی پیشرفت دفاعی امنیتی سواحل مکران هستند. بنابراین وجود الگوی توسعه سواحل مکران حایز اهمیت است و می‌تواند مبنای تعیین کمیت و کیفیت توسعه و مطالبه‌ی مطلوب‌ها برای احیای قدرت دریایی کشور باشد. با استقرار زیرساخت‌های مناسب از طریق پیاده‌سازی الگوی توسعه می‌توان ظرفیت‌های بالقوه سواحل مکران را فعال کرد. با ایجاد چرخه‌های قابلیت‌ساز در سواحل، می‌توان از سواحل مکران به عنوان دروازه طلایی کشور برای ارتباط مستقیم با دریاهای آزاد و بهره‌مندی از منافع دریا با احیاء و توسعه قدرت دریایی بهره برد. در واقع الگوی توسعه حلقه‌ی اتصال منافع ملی به منافع سرشار دریا و افزایش مرز امکان تولید ملی خواهد بود و از این رو تدوین الگوی مناسب توسعه سواحل مکران حایز اهمیت است.

همچنین فقدان الگوی توسعه منجر به انجام اقدامات پراکنده، غیر هم‌افزا و بخشی خواهد شد و می‌تواند منجر به اتلاف سرمایه‌های ملی و صرف هزینه‌های غیر ضروری و خارج از اولویت شود و ناهماهنگی در اقدامات و پی‌گیری‌ها را در پی داشته باشد و در نهایت به کندی و اختلال در توسعه سواحل و احیاء قدرت دریایی کشور متناسب با شأن، منزلت و وزن ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران خواهد شد. با این رویکرد هدف اصلی مقاله‌ی حاضر ارائه الگویی مناسب برای توسعه سواحل مکران و احیاء قدرت دریایی کشور است و با این رویکرد شناخت وضعیت کنونی سواحل مکران، تعیین ابعاد و مولفه‌های اصلی توسعه آن و تعیین روابط بین آنها و همچنین الگوی توسعه با قدرت دریایی از جمله اهداف این مقاله است.

مبانی نظری

«مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور» مهم ترین پروژه تحقیقاتی است که در سال ۱۳۸۸ توسط سازمان بنادر و دریانوردی و دریانوردی انجام شده و در آن مرزبندی مناطق ساحلی کشور صورت گرفته و برنامه مدیریت نوار ساحلی کشور تنظیم شده است و تلاش شده تا طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور تهیه شود. تعیین عوامل ژئوپلیتیک حوزه دریای عمان و تأثیر آن بر تدوین راهبرد دفاعی نیروهای مسلح، مدیریت ساحلی و توسعه زیست-محیطی ناحیه چابهار و نقش ارتش در استراتژی توسعه از جمله مهمترین رساله‌های انجام شده در دانشگاه عالی دفاع ملی هستند که تا حدی با مقاله ارتباط دارند، لیکن عمده تحقیقات انجام شده قبلی بر محورهای خاص تمرکز دارند و در آنها بحث دریا، سواحل مکران و قدرت دریایی مغفول مانده است.

- سواحل مکران

مکران در جنوب شرقی از شمال محدود است به سراوان و از جنوب به دریای عمان و از مشرق به کلات و از مغرب به بشاگرد و قسمت مهم آن در ساحل دریای عمان واقع شده است. (دلیری، ۱۳۹۱: ۱) جنوب شرق ایران با دارا بودن ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی فوق‌العاده اقتصادی، امنیتی، دسترسی، ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی، واجد کارکردهای تولیدکننده‌ی قدرت در کشور است لیکن آن‌طور که باید مورد توجه قرار نگرفته و به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و محیطی عقب مانده محسوب می‌شود. توسعه آینده کشور با توجه به موقعیت جغرافیایی و ساحلی دریای عمان وابسته به استفاده بهینه از کارکرد این منطقه از کشور می‌باشد. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۵)

از آغاز انقلاب دریانوردی در قرن شانزدهم تا کنون، کرانه‌های دریا به گرانیگاه تمدن بشری تبدیل شده‌اند. در واقع دریایی شدن مبادلات جهانی زمینه ساحلی شدن اقتصاد جهانی را مهیا کرده است. ساحلی شدن اقتصاد جهانی به معنی تمرکز کانونی فعالیت‌های جمعیتی، بازرگانی، صنعتی، گردشگری، ماهی‌گیری در سواحل است. به نحوی که جمعیت مستقر در ۶۰ کیلومتری سواحل در سال ۱۹۹۵ میلادی، حدود ۴۰ درصد، برآورد شده است. (کریمی پور، ۱۳۸۹: ۱۱۰) امروزه نیز نقش و اهمیت سواحل دریا و موقعیت استراتژیک آن به لحاظ مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاحتی و... بسیار آشکار است و سواحل دریا به عنوان یکی از مهمترین مراکز اقتصادی و صنعتی در رشد و شکوفایی هر کشور مطرح است (ذوالفقاری، ۱۳۸۴: ۷۲). نواحی ساحلی به سبب نقش‌های حیاتی که در فعالیت‌های اقتصادی انسان دارد بسیار مهم هستند. این ناحیه از نظر تغییرپذیری و

تداخل فعالیت‌های انسان، اقتصاد و اکولوژی مهمترین ناحیه محسوب می‌شود. (علیمحمدی سراب و اشرفی، ۱۳۸۴: ۶۷). براساس پیش بینی ها، ۷۵ درصد جمعیت دنیا تا سال ۲۰۲۰، در ۶۰ کیلومتری از خط ساحل زندگی خواهند کرد (Phillips, 2006: 518).

با توجه به تفاوت‌هایی که به لحاظ توسعه نیافتگی در شرق کشور نسبت به سایر نواحی کشور وجود دارد، طرح توسعه محور شرق مطرح با هدف تعیین خط استراتژیک توسعه اقتصادی جنوب شرق کشور در سال ۱۳۶۷ تصویب شد. (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۶۷: ۶۰) نابسامانی و ضعف نگران کننده اقتصادی- اجتماعی، فقر شدید اقتصادی، فرهنگی و محرومیت‌های آشکار جمعیت، گسستگی پیوندهای اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی منطقه با مولفه‌های ملی و در بعضی موارد تضاد و دوگانگی با آن، فقدان زیرساخت‌ها و زمینه‌های توسعه، دوگانگی‌های قومی و مذهبی و موقعیت جغرافیایی و راهبردی منحصر به فرد که در صورت وجود زیرساخت‌ها می‌تواند دروازه توسعه بازرگانی در سطح ملی باشد، مهم‌ترین ضرورت‌های توسعه محور شرق هستند. با این وجود اهداف طرح کمتر از پنجاه درصد محقق شد و مغفول ماندن رویکردهای توسعه انسانی و اجتماعی، مغفول ماندن توجه به کارکردها و شرایط ویژه منطقه‌ای استان مانند موقعیت جغرافیایی، اقلیم منطقه، ترکیب قومی، مذهبی و جمعیتی و نبود الزامات و ضرورت‌های توسعه منطقه‌ای مشکلات اصلی اجرای طرح بوده‌اند. (عظیمی، ۱۳۷۹: ۶۰۶)

– آمایش جنوب شرق کشور

مطابق با آخرین مطالعات طرح ریزی کالبدی سطح ملی و آمار نفوس و مسکن سازمان آمار ایران و تجزیه و تحلیل انجام شده توسط دفتر آمایش و برنامه ریزی منطقه‌ای سازمان مدیریت و برنامه ریزی، از نظر وسعت، ذخایر معدنی و طول مرزهای آبی، نیمه جنوب شرقی کشور نسبت به نیمه غربی- شمالی آن مزیت دارد. از نظر استقرار جمعیت، کل شاغلین، اشتغال به کشاورزی، اشتغال به صنعت، اشتغال به خدمات، تراکم جمعیت، تعداد دانشجوی، تراکم شهری و تراکم روستایی نیمه جنوب شرقی کشور نسبت به نیمه شمال غربی در فقر شدید است. نیمه جنوب شرقی کشور از نظر توسعه زیرساخت‌هایی مانند برق، راه اصلی، راه آهن، بزرگ راه، خط لوله گاز، فرآورده‌های نفتی، بیمارستان، هتل و مراکز فرهنگی نسبت به نیمه شمال غربی در فقر نسبی قرار دارد. هیچگونه منابع نفتی در نیمه جنوب شرقی گزارش نشده و عمده مناطق و اراضی سواحل مکران از نوع مرتع و فاقد پوشش گیاهی ارزشمند با بارندگی کم، تبخیر زیاد، آب و هوای گرم و

شریحی زیاد هستند. از نظر زیرساخت های نیروگاه، شبکه انتقال برق، سیلو، سردخانه، سد مخزنی و راه اصلی و سرمایه گذاری صنعتی، سواحل مکران نسبت به سایر مناطق کشور در فقر شدید قرار دارد. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۸۵)

- توسعه سواحل مکران

- ظرفیت های ارتباطی بین المللی

حمل و نقل دریایی: ایران به دلیل دسترسی به آب های آزاد و موقعیت ویژه جنوب شرق از پتانسیل بالای ارتباطی بین المللی برخوردار است. کرانه های دریای عمان با داشتن سواحل مناسب موقعیت خوبی برای پهلوگیری کشتی های با ظرفیت بالا برای اتصال حوزه های مختلف ژئوپلیتیکی در پیرامون سواحل دریایی دارد و شاهراه های ارتباط دهنده مکان های تجمع انسانی آن نقش برجسته ای در توسعه مکان های جغرافیایی دارد. (ابراهیم زاده؛ ۱۳۸۹: ۱۱۱)

حمل و نقل جاده ای: از میدان فعالیت وسیعی در خشکی برخوردار است و به عنوان مکمل دیگر انواع حمل و نقل، کالا و خدمات را در دسترس مصرف کننده نهایی قرار می دهد (پارسیان و دیگران، ۱۳۶۷: ۲۶۷). متأسفانه شبکه جاده ای جنوب شرق ایران از توسعه کافی و مفید برخوردار نمی باشد. (همان، ۱۱۲)

حمل و نقل ریلی: حمل و نقل ریلی به سبب ویژگی هایی همچون ایمنی مطلوب، امکانات مناسب و صرفه اقتصادی از اهمیتی خاص برخوردار است. ایجاد کریدرهای ریلی و اتصال آن به کشورهای همسایه و بنادر ایران سهم زیادی در توسعه ملی خواهد داشت. ولی غفلت از این پروژه باعث انتقال آن به پاکستان و از دست رفتن این فرصت طلایی خواهد شد. لیکن در صورت اتصال محور ریلی شمال- جنوب، مکران در این شبکه راهبردی می گیرد. (همان منبع)

ارتباطات هوایی: تردهای هوایی جهانی باید از حریم هوایی کشورها انجام شود و استفاده از فضای هر کشور باعث شکل گیری نوع جدیدی از درآمدهای ارزی برای آن کشور می شود. قسمت عمده ای از این درآمد از محل سوخت گیری و ارایه خدمات به هواپیماهای عبوری است. سواحل مکران با وجود دارا بودن موقعیت مناسب برای دسترسی هواپیماهای کشورهای مختلف، تاکنون فاقد فرودگاهی مجهز برای ارائه خدمات بوده و این گونه درآمدها به سایر کشورها نظیر امارات و

پاکستان رسیده است. این فرصت می‌تواند مکران را به یکی از سرپل‌های ارتباط میان قاره‌ای و بین‌المللی تبدیل نماید. (حافظ نیا؛ ۱۳۸۴: ۹-۷)

ارتباطات الکترونیکی: مکران می‌تواند در احداث پروژه بزرگ فیبر نوری جهت مبادله پیام‌های تلفنی، مخابرات و غیره که بخشی از پروژه ارتباطی بزرگ اتصال شرق و غرب اورآسیا است، جایگاه مهمی داشته باشد. این طرح شرق آسیا تا غرب اروپا را تحت پوشش قرار می‌دهد و پل سرزمینی آسیا-اروپا نام دارد (شمشیرپناه، ۱۳۸۲: ۶۴).

رتبه توسعه اجتماعی استان‌های سواحل مکران در بین استان‌های کشور: استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان که کشور را از طریق مرزهای دریایی به دریا‌های آزاد وصل می‌کنند، در مقایسه با سایر استان‌های کشور از توسعه اجتماعی مطلوب برخوردار نیستند. قرار گرفتن سیستان و بلوچستان در رتبه ۲۹ و هرمزگان در رتبه ۲۵ بین ۳۰ استان کشور، حاکی از فقر توسعه است. (فیروزآبادی، ۱۳۸۹) به همین دلیل میانگین تراکم نسبی جمعیت در مکران طبق آمار ۱۳۸۵ حدود ۲۶ نفر در کیلومتر مربع است (مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۱۳۸۷: ۲۷-۲۶)

وضع مورد انتظار توسعه سواحل مکران: اولین گام نزدیک کردن سرمایه‌های انسانی به دریا و تبدیل شهرهای کوچک و کم جمعیت بندری به شهرهای بزرگ و پرجمعیت می‌باشد. در گام دوم ایجاد شهرهای جدید و توسعه شهرهای کوچک تر ساحلی بر مبنای مزیت‌های مختلفی مانند مناطق ویژه و آزاد، صنایع مکمل نفت، گاز و پتروشیمی، صنعت گردشگری، صیادی و شیلات و صنایع مختلف و متعدد دریایی است. بدیهی است به موازات توسعه در این حوزه‌ها، کلیه زیربخش‌های دریایی شامل بندر، ناوگان تجاری، نظامی و مسافری، صنایع دریایی و... متناسب با آن توسعه خواهند یافت و افزایش حضور در دریا و بالا رفتن توان و قدرت دریایی، عامل مهم تعیین کننده در مناسبات و معادلات سیاسی و اقتصادی منطقه خواهد بود. (همان: ۲۸)

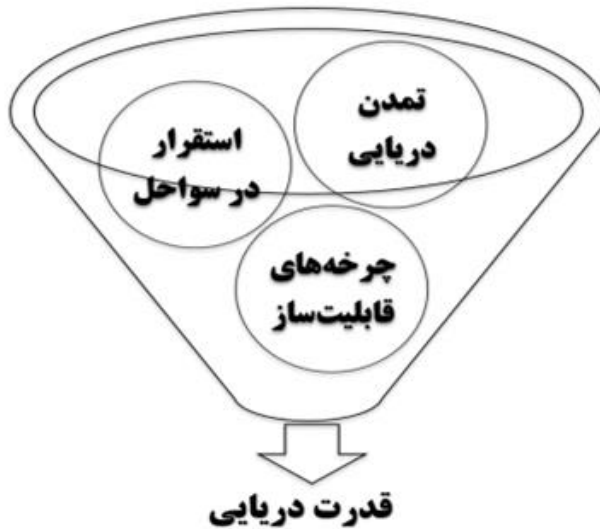
وضع مطلوب توسعه سواحل مکران: کشورهای مهم صنعتی دنیا در حال حاضر برترین قدرت‌های دریایی جهان هستند و هم‌اکنون کرسی‌های دائم شورای اجرایی سازمان جهانی دریانوردی را در اختیار دارند و مقتدرانه حکمرانی می‌کنند. نماد و سمبل اقتدار بین‌المللی و در واقع نتیجه و برآیند توان حضور یک کشور در عرصه‌های فراملی، اقتدار دریایی در تمامی عرصه‌های آن است و برای رسیدن به قدرت منطقه‌ای و جهانی، ایران باید به یک کشور مقتدر

دریایی در تمامی عرصه‌های صنعتی، تجاری و نظامی تبدیل گردد. با این رویکرد برآیند توان حضور یک کشور بر پهنه ی آبها شامل ناوگان دریایی، صنایع دریایی، علوم دریایی و خدمات دریایی خواهد بود. (مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۱۳۸۷: ۲۷-۲۶)

- تمدن دریایی

یعنی آنکه مردم آن کشور زیست خود را با دریا پیوند زده باشند و دریا آنچنان در زندگی آنها حضور داشته باشد که تمام حوزه‌های حیات آنها را تحت تأثیر خود قرار داده باشد. برخورداری از تمدن دریایی به آن معناست که تمام حوزه‌های اقتصاد، فرهنگ، سیاست و جامعه در نسبتی معنی‌دار با دریا قرار داشته باشد. تمدن‌های دریایی همواره بر شهرهای ساحلی استوار بوده‌اند و کشوری که فاقد شهرهای دریایی توسعه یافته باشد را نمی‌توان قدرتی دریایی دانست. تا زمانی که تمدن دریایی در کنار سواحل شکل نگیرد، چرخه‌های قابلیت‌سازی که منبع دریا را به قدرت تبدیل کنند ظهور نخواهد کرد.

شکل ۱: مدل تولید قدرت دریایی

شهرهای ساحلی محمل و مظهر تمدن دریایی هستند. شکل‌گیری شهرهای ساحلی منجر به افزایش تراکم جمعیت در نواحی ساحلی می‌شود و حضور جمعیت در کنار سواحل زمینه‌های توسعه را فراهم می‌آورد. نیازهای ناشی از حضور جمعیت در نواحی ساحلی باعث می‌شود تا برای

رفع نیازهایشان به فکر بهره‌گیری از دریا و منابع آن بیفتند و این نیاز نیروی مولدی برای شکل‌دهی به چرخه‌های قابلیت‌ساز برای بهره‌برداری از دریا می‌شود. توسعه شهرهای ساحلی با خود فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ تعامل با دریا، صنایع دریایی، کشتیرانی، تجارت، نیروی نظامی برای تأمین امنیت و ... را به همراه می‌آورد. از این رو گسترش و پراکندگی شهرها در نواحی ساحلی یکی از کلیدهای شکل‌گیری قدرت دریایی در یک کشور است و تا زمانی که انسان و دریا در نسبت با هم قرار نگیرند قدرت دریایی حاصل نخواهد شد. شهرهای ساحلی پلی برای این تعامل بشمار می‌روند. (تمدن دریایی؛ ۱۳۹۴: ۱۸)

– قدرت دریایی

به مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع از دریاها و اقیانوس‌ها برای فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی در زمان صلح یا جنگ به منظور نیل به اهداف ملی، قدرت دریایی گفته می‌شود. ابعاد اصلی آن عبارتند از ناوگان نظامی، ناوگان تجاری، صنایع، علوم و زیرساخت‌های دریایی. (شکل ۲). (تبریزی؛ ۱۳۸۶: ۲۰) با این نگاه دو رویکرد در رابطه قدرت و دریا وجود دارد، یکی تأثیر دریا بر قدرت، ارتقاء ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و دیگری کسب قدرت دریایی برای اعمال اراده سیاسی است.

شکل ۲: ابعاد قدرت

— نظریه قدرت دریایی

ماهان برای تبدیل یک کشور به قدرت دریایی موقعیت جغرافیایی، وضع طبیعی ساحل، گسترش ساحل، اندازه جمعیت، شخصیت ملی و وضع سیاسی دولت را مهم دانسته است (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۲۳۶-۲۳۴).

— ابعاد توسعه

مفهوم توسعه: عبارت است از تغییر، تحول و پیشرفت (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱) در گذشته تنها رشد اقتصادی مورد توجه قرار می گرفت ولی از دهه ۱۹۶۰ به بعد در مفهوم توسعه تجدید نظر شد و به عنوان یک مفهوم چند بعدی مد نظر قرار گرفت. در چنین نگرشی، حمایت‌های محیطی با هدف رفاه اجتماعی و زندگی شرافتمندانه که توأم با آزادی و تصمیم‌گیری برای آینده محیط زندگی است، با هدف معیارهایی چون امنیت ملی، کامیابی اقتصادی و عدالت اجتماعی و مکانی مورد توجه قرار گرفت. همچنین توسعه علاوه بر ازدیاد ثروت جامعه از تغییر کیفی نظام اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز حکایت می‌کند. (ازکیا، ۱۳۷۸: ۷۴)

مفهوم توسعه در معنای ساده و روان خود به معنای گذار از وضعیتی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نامطلوب به وضعیت مطلوب‌تر است که در آن انسان شادمان‌تر بوده و توانایی بیشتر در کنترل سرنوشت زندگی خود دارد. (کلمن و نیکسون، ۱۳۷۸: ۲۱) بر این اساس، توسعه در معنای کلی تحول در چهار بُعد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. (ازکیا، ۱۳۷۷: ۲۱-۱۸)

توسعه‌ای که باید در این منطقه (مکران) رخ دهد باید توسعه ای دو وجهی باشد. هم ابعاد دفاعی و امنیتی را به جد دنبال کند و هم توسعه‌ی اقتصادی را با یک نگاه برون‌گرا با مختصاتی که در این منطقه داریم مورد توجه قرار دهد. گذشته که نشان می‌دهد این منطقه (خاورمیانه) یک منطقه ناآرامی است، و یا نگاه ریب‌آمیزی که کشورهای قدرتمند به منطقه دارند از وجوه اقتصادی و یا تسلط سیاسی، به هر حال این منطقه، منطقه پر تحرکی است. حضور چین در صحنه‌ی اقتصادی به شکل قوی و حضور هند به عنوان یک قطب اقتصادی نو ظهور، باعث رقابت‌های امنیتی هم شده است و می‌بینیم سمت‌گیری‌های غیراقتصادی در منطقه وجود دارد.

و این یک غفلت است اگر ما فکر کنیم این رقابت‌ها صرفاً شکل اقتصادی دارند. ما در یک منطقه‌ای قرار داریم که در اقیانوس هند با کشورهای زیادی در ارتباط قرار می‌گیریم. شاید بیش از

حدود سی کشور که این منطقه را از بعد امنیتی و دفاعی پر اهمیت می کند. مسئله این موجودات افراطی هم که گاهی در دریا عملیات می کنند و گاهی در خشکی، احتیاج به یک توجه امنیتی دارد و حالا مدت هاست که ما در دریا هم رفتار دزدان دریایی را می بینیم که برای ستون‌های حمل و نقل دریایی چه مشکلاتی ایجاد کرده اند. حداقل این سه نکته‌ای که من عرض کردم ایجاب می کند که ما در این منطقه یک نگاه دفاعی ممتازی داشته باشیم با توجه به مسائل آینده‌ای که در منطقه است و برای امنیت ملی کشور ما ضروری است که این نگاه دراز مدت را داشته باشیم. این یک وجه است و وجه دیگرش هم وجه اقتصادی است. (لاریجانی، ۱۳۹۳)

۱) **مولفه‌های توسعه اجتماعی:** بنا به تعریف اپتر، توسعه در کلی‌ترین شکل آن، از تکثیر و تقارب نقش‌های کارکردی جامعه سرچشمه می گیرد. (اپتر، ۱۳۸۰: ۱۹) بر این اساس گذر از نظم سنتی به نظم مدرن، مبین تقسیم کار اجتماعی فزاینده و انفکاک و پیچیدگی ساختاری جامعه است که حاصل آن نظام اجتماعی مبتنی بر طبقات مشخص و صف‌بندی‌های منطقی است. (دورکیم، ۱۳۸۱: ۱۴۵-۱۴۲)

در جریان دگرگونی اجتماعی فوق، روابط مبتنی بر خویشاوندی، عرف و سنت به روابط گسترده اجتماعی، با تحرک بالا، تغییر شکل می دهد و از دل آن، همبستگی جدید اجتماعی بوجود می آید. این همبستگی مبتنی بر عقلانیت و قرارداد بوده و در آن ساختارهای اجتماعی تفکیک شده و انعطاف پذیر هستند و بر اساس علم امور خود را ساماندهی می کنند. توسعه اجتماعی با مولفه‌های سطح شهر نشینی، سطح کاربرد فناوری در زندگی روزمره، سطح وضوح صورت بندی اجتماعی، نوع و شکل جرایم و طلاق، سطح تعامل با دنیای بیرون، ترکیب طبقات، سطح تعامل اجتماعی، نوع گروه بندی‌های اجتماعی، استقلال طبقات از دولت، انواع جدید خانواده و اشکال دموکراتیک تر آن، سطح مصرف و کیفیت زندگی، تنوع حیات اجتماعی، عدالت اجتماعی و دسترسی به فرصت‌های برابر سنجیده می شود. (استس، ۱۳۸۲: ۵۷-۶۷)

اما مهم تر از همه، توسعه اجتماعی با حقوق انسانی، حقوق کارگران به طور وسیع تر، حق توسعه و حق برخورداری از خدمات با کیفیت بالاتر، حق برخورداری از محیط زیست سالم و سهم مساوی از فواید رشد اقتصادی نیز در ارتباط است. استس (۲۰۰۱)، توسعه اجتماعی بیان گر دو نکته است: اول، تأمین رضایت مردم در سطح نیازهای اساسی و دوم افزایش سطح آزادی.

توسعه اجتماعی دو بعد مرتبط به هم دارد؛ اول توسعه ظرفیت مردم برای کار مداوم جهت رفاه آنها و جامعه و دوم تغییر یا توسعه نهادهای اجتماعی، به گونه‌ای که نیازهای بشری را در تمامی سطوح از طریق فرآیند بهبود در روابط بین مردم و نهادهای سیاسی- اجتماعی، رفع نماید.

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه های فقر زدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می باشد. همچنین ایجاد بهبود در وضعیت اجتماعی افراد یک جامعه و مباحث مربوط به جامعه‌ی مدنی، دموکراسی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی. (ازکیا ۱۳۷۸: ۴۷) از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آنها تمرکز می‌نماید.

توسعه اجتماعی را می توان حرکتی در جهت سازگاری بهتر بین فرد و جامعه، ایجاد امنیت برای شهروندان در تمام زمینه‌ها، ایجاد شرایط برابر به خصوص برابری از نظر جغرافیایی و عدم تعادل‌های بین منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، تعریف کرد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیش‌تر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند.

۲) مولفه‌های توسعه اقتصادی: امروزه منظور از اقتصاد توسعه یافته، شکلی از نظام اقتصادی است که مولفه‌های آن عبارتند از نقش آفرینی در مناسبات جهانی و دارا بودن سهمی قابل توجه از بازارها، تولید صنعتی انبوه، تولید کشاورزی انبوه، انباشت و صدور سرمایه، مهمترین معیار توسعه اقتصادی و مقدار تولید ناخالص ملی بوده است که از تقسیم مقدار سرانه ملی بر جمعیت کشور به دست می‌آید. اغلب فرض بر آن بوده است که تولید سرانه ملی هر فرد بیشتر باشد، توانایی‌های او جهت برآوردن خواست‌های خود بیشتر و موانع او کمتر است. از مولفه‌های دیگر توسعه اقتصادی، می‌توان به سطح بهره‌وری سرمایه‌های کشور، سطح اشتغال مفید و کارآمد، سطح تولید صنعتی و درصد جمعیت شاغل به کار در صنعت کیفیت زندگی شهروندان بر حسب استانداردهایی مانند احساس امنیت، امید به آینده، خودشکوفایی، نرخ مرگ و میر و زاد و ولد، میزان فقر و محرومیت، بنیادهای قشر بندی، میزان و شدت احساس محرومیت و سطح توانمندی شهروندان اشاره کرد. (کلمن: ۱۳۷۸، ۲۲-۲۴)

امید به آینده، خودشکوفایی و مشارکت اجتماعی، معیارهایی کیفی هستند که به کیفیت و سطح بهره‌مندی از مزایای توسعه و توزیع آن در جامعه اشاره می‌کنند. مقایسه میان مولفه‌های ارائه شده در یکی از تحلیل‌های پر نفوذ و ابتدایی درباره توسعه اقتصادی و یکی از تحلیل‌های متاخر، در این باره به خوبی تحول شاخص‌بندی‌های توسعه اقتصادی را نشان می‌دهد. (روستوو، ۱۹۶۰: ۱۲) به هر حال اکنون توسعه اقتصادی به ابعاد اجتماعی توسعه بیشتر توجه دارد و اغلب مباحث توسعه اقتصادی و اجتماعی در کنار هم طرح و مباحث توسعه سیاسی و فرهنگی را نیز شامل می‌شود.

۳) مؤلفه‌های توسعه دفاعی امنیتی: امنیت نظامی به مفهوم آن است که کشور از خطر تهدیدهای نظامی در امان باشد. بدیهی است یک جامعه، در شرایطی می‌تواند امنیت نظامی داشته باشد که علاوه برداشتن قابلیت‌های مختلف، نیروهای مسلح آن نیز از توان رزمی مناسب برای پاسخ‌گویی به تهدیدهای نظامی برخوردار باشند. به عبارت دیگر برای رسیدن به امنیت نظامی، کسب و توسعه‌ی مولفه‌های قدرت نظامی برتر در ابعاد محسوس، نامحسوس و برترساز نسبت به رقیبان، ضرورت حیاتی دارد. اتخاذ سیاست دفاعی موثر در ابعاد مختلف و تدوین راهبرد مناسب ملاحظاتی هستند که قدرت و امنیت نسبی نظامی را برای یک جامعه پدید می‌آورند. توجه به ملاحظات یادشده سبب می‌شود تا ترکیب، استعداد و طرح‌های گسترش نیرویی در پهنه‌ی سرزمین، متناسب با وسعت خاک، طول مرزها و تهدیدها برنامه‌ریزی شوند. کشوری می‌تواند از امنیت نظامی برخوردار شود که بدون وارد شدن در جنگ، بتواند منافع حیاتی خود را حفظ کند و چنانچه به جنگ هم مبادرت ورزید، قادر باشد منافع حیاتی خود را تأمین نماید. (سواحل دریای عمان، ۱۳۹۱: ۲۲)

۴) مولفه‌های توسعه فرهنگی: توسعه فرهنگی به معنای گذار از ایستایی فرهنگی به سوی پویایی است. در یک معنای دیگر توسعه فرهنگی، فراهم آمدن امکانات دسترسی همگان به آگاهی، آموزش و مهارت‌های گوناگون می‌باشد. توسعه فرهنگی در ابعاد عینی‌تر خود متوجه اصولی مانند گذار از فرهنگ انقیاد به فرهنگ مشارکتی، گذار از نگرش محدود محلی اندیش سنتی به نگرش جهان‌اندیش، گذار از تعلقات فروملی و قبیله‌ای به تعلق خاطر ملی، مرجعیت‌یابی علم و عقلانیت در زندگی بشری، اهمیت‌یابی آموزش و مهارت و تکنیک در زندگی انسانی و دسترسی هر چه بیشتر به کالای فرهنگی است. (گیدز ۱۳۸۳: ۳۰-۲۷)

در جریان توسعه فرهنگی، اغلب علاوه بر خروج از انواع انقیادها، شاهد پویایی فرهنگی و رشد شیوه‌های جدید زندگی نیز هستیم که عملاً، فرهنگ جامعه توسعه یافته را به فرهنگی تکثیر یافته تبدیل می‌کند، فرهنگی که در آن انواع گوناگون الگوها و ایده‌ها در وضعیت پذیرش کثرت‌ها به حیات خود ادامه می‌دهند. چنانچه توسعه را گذار از یک شکل تمدن به شکل دیگر تمدن تعریف کنیم، برای عبور از توسعه به معنایی صرفاً اقتصادی، لازم است آن را در رابطه با مفهوم تمدن توضیح دهیم. از این رویکرد، تمدن‌ها حاصل تلاش انسان‌ها برای رفع نیازهای خود هستند. انسان‌ها در راه رفع نیازهای خود، روش‌هایی را ابداع می‌کنند. حاصل انباشت دستاوردهای انسان در روند زندگی جمعی، میراثی مادی- معنوی است که همان تمدن را می‌سازد. هر تمدن گرچه در قالب میراث مادی و معنوی خود صورت عینی می‌گیرد، ولی این تمدن و صورت عینی آن در بن‌مایه‌ی خود اندیشه‌های اصلی دارد که رشد و زوال آن بر اساس اندیشه‌ها و ظرفیت‌ها رقم می‌خورد. این اندیشه‌ها ظرفیت‌های هر تمدن را می‌سازد و ساکنان و حاملان هر تمدن بر اساس افق‌های حاصل از این اندیشه‌ها، کوشش‌های خود را شکل می‌دهند. مردم برای تحقق ظرفیت اندیشه‌های اصلی خود، نهادها و زیر ساخت‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را ایجاد می‌کنند. بر این اساس، "توسعه حرکتی پیش‌رونده به سوی استقرار نهادهای جدید و متناسب با ارزش‌ها و اندیشه‌های جدید است." توسعه فرایندی است که طی آن باورهای فرهنگی، نهادهای اجتماعی، نهادهای اقتصادی و سیاسی به صورت بنیادی متحول می‌شوند تا متناسب با ظرفیت‌های شناخته شده جدید شوند و سطح رفاه جامعه ارتقاء یابد." (عظیمی آرانی، ۱۳۸۳: ۴۵-۳۱)

۵) مؤلفه‌های توسعه سیاسی: سطح اول توسعه سیاسی در دنیای مدرن، شکل‌گیری یک دولت-ملت است. شکل‌گیری دولت-ملت دو دلیل دارد. دلیل اول شکل‌گیری دولتی است که می‌تواند تمام اقتدارهای ملی‌گرا و فراملی‌گرا را در محدوده یک کشور خاص، ذیل اقتدار خود گرد آورد و انحصار قانون‌گذاری را در دست گیرد و منبع نهایی اقتدار در جامعه شود. دلیل دوم شکل‌گیری ملتی است که بر مبنای گسستن از تعلقات فراملی و تعلقات فروملی و پیوستن به مبنای تعلق جدید ملیت استوار است. هنگامی که این مقدار از توسعه سیاسی تحقق یابد، معمولاً به سطح دوم توسعه سیاسی احساس نیاز می‌شود که بر حسب «افزایش کارایی حکومت در بسیج منابع انسانی و مادی در راستای اهداف ملی» تعریف می‌شود. در این مرحله، حکومت می‌تواند با گسترش دو بازوی خود یعنی بوروکراسی سراسری و ارتش- اقتدار خود را در سراسر کشور گسترش دهد.

سطح سوم و نهایی توسعه سیاسی بر حسب میزان مشارکت عمومی در سیاست تعریف و با شاخص های توسعه روابط مبتنی بر شهروندی، تحکیم حقوق فردی و گروهی، توانمندی جامعه مدنی در مقابل دولت، وجود نظام چند حزبی، سیاست رقابتی و ثبات سیاسی به عنوان شاخص های توسعه سیاسی سنجیده می شود. لذا در کل سطح توسعه سیاسی به معنای «گسترش مشارکت و رقابت گروه های اجتماعی در زندگی سیاسی» است. (هانتیگتون، ۱۳۸۳: ۵) بر اساس تحلیلی بسیار پر نفوذ از لئوناردو در باب بحران های حاصل از نوسازی جامعه می توان گفت که جامعه توسعه یافته جامعه ای است که در آن موقعیت نسبی در حل بحران های پنج گانه نفوذ مشارکت، مشروعیت، هویت و توزیع به دست آمده باشد.

با توضیحاتی که در این بخش داده شد، مدل مفهومی با ۵ چرخه ای قابلیت ساز توسعه سواحل مکران برای ظهور قدرت دریایی قابل ترسیم است. در این مدل (شکل ۳) هم پوشانی نسبی میان ابعاد اصلی توسعه قابل مشاهده است و لازم است روابط میان ابعاد با الگوی توسعه و همبستگی میان مولفه های آنها طی فرایند نظریه ی مبنایی شکل گرفته و احصا شود.

شکل گرفتن چرخه های قابلیت ساز توسعه در با محور

شکل ۳: مدل مفهومی توسعه سواحل مکران با لحاظ احیاء قدرت دریایی

روش شناسی

تحقیق حاضر که متغیر مستقل آن الگوی توسعه و متغیر تابع آن سواحل مکران می‌باشد، از نوع کاربردی و با روش نظریه‌ی مبنایی و با استفاده از روش‌های موردی و زمینه‌ای و همبستگی انجام شده است. الگوی توسعه مکران متغییری است مستقل، آمیخته و چند ارزشی شامل ابعاد و مولفه‌هایی که با تأکید بر احیاء قدرت دریایی تعیین گردیده است. در این تحقیق به منظور جمع‌آوری داده‌های از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از ابزارهای مطالعه‌ی منابع، مشاهده و پرسش‌نامه استفاده شده است.

محقق برای جمع‌آوری داده‌ها، وضعیت توسعه در مکران شامل سواحل، پس کرانه، شهرها و راه‌های ارتباطی را مورد بازدید و مشاهده قرار داد و با استفاده از روش جمع‌آوری داده کتابخانه‌ای، داده‌های پژوهش جمع‌آوری و دسته‌بندی شد و با استفاده از روش نظریه مبنایی، با چند مرحله مطالعه عمقی، نمونه‌برداری از داده‌ها بر اساس ظهور مفهومی انجام و با کد گذاری باز، ۲۲۳ نمونه جمع‌آوری و اقدام به ترکیب مفاهیم و تدوین ۳۳ مقوله شد.

با استفاده از مقوله‌ها ۵ فرضیه اصلی و ۵ فرضیه فرعی به دست آمد. هم‌زمان ابعاد و مولفه‌های الگوی پیشرفت سواحل مکران احصاء و مدل مفهومی پیشرفت سواحل با لحاظ احیاء قدرت دریایی ترسیم شد. در گام بعدی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های بدست آمده در قالب پرسش‌نامه با طرح سؤالات باز و بسته برای منتخب جامعه‌ی نمونه به تعداد ۳۰ نفر ارسال و پس از استاندارد سازی، پرسش‌نامه در اختیار ۷۰ نفر جامعه نمونه قرار داده شد (در این تحقیق نمونه‌گیری انجام نشده و جامعه‌ی نمونه بصورت تمام‌شمار منطبق بر جامعه‌ی آماری است که از مسئولین لشکری و کشوری دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر مسلط به موضوع سواحل مکران، دریا و قدرت دریایی هستند).

نتیجه آزمون آلفای کرونباخ نشان داد که پرسشنامه از پایایی و دقت لازم برخوردار است. نتیجه آزمون تحلیل عاملی تاییدی روایی پرسش‌نامه را تأیید نمود و برای بررسی تعداد داده‌های مورد نظر جهت تحلیل عاملی از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. برای استخراج عامل‌ها از روش مؤلفه‌های اصلی و برای چرخش عامل‌ها از روش واریماکس با نرمال‌سازی کیسر استفاده شد و ملاک تصمیم‌گیری درمورد بقا یا حذف سؤالات پرسشنامه از تحلیل عاملی؛ مقادیر اشتراک

استخراجی آنها قرار داده شد. بدین ترتیب هر سؤال که مقادیر اشتراک استخراجی آن کمتر از (۰/۵) بود از تحلیل عاملی کنار گذاشته شد.

همچنین ملاک تصمیم‌گیری در مورد دسته‌بندی سؤالات، مقادیر ویژه بالاتر از (۱) و نمرات عاملی بالاتر از (۰/۴) در نظر گرفته شد. سپس با استفاده از نرم افزارهای لیزرل، سوپر دسیژن و اس پی اس اقدام به تجزیه و تحلیل کیفی و کمی یافته‌های پژوهش گردید. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی مورد توصیف قرار گرفت و سپس به منظور ایجاد مدل اندازه‌گیری برازنده و قابل قبول، تحلیل عاملی تاییدی با استفاده از نرم افزار لیزرل و آزمون‌های بارتلت و کی ام او، در مورد کلیه عوامل نهفته متغیرهای تحقیق انجام گرفت.

در ادامه پس از بررسی نرمال بودن توزیع آماری با استفاده از نرم افزار^۱ SPSS همبستگی میان متغیرهای مستقل و وابسته مورد بررسی قرار گرفت و در پایان با استفاده از تحلیل شبکه‌ای نسبت به رتبه‌بندی متغیرهای پژوهش اقدام شد و در این مسیر روایی سؤالات پرسش‌نامه مورد تأیید قرار گرفت. سپس به منظور بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و نتایج این آزمون نشان داد سطح معناداری متغیرهای تحقیق بیشتر از ۰.۰۵ است.

سپس در تجزیه تحلیل استنباطی، با استفاده از آزمون تحلیل عاملی تاییدی روایی سازه مورد آزمون قرار گرفت و تأیید شد. پس از تعیین مدل‌های اندازه‌گیری به منظور ارزیابی مدل مفهومی پژوهش و اطمینان از وجود رابطه علی میان متغیرهای آن و بررسی تناسب داده‌های مشاهده شده با مدل مفهومی، متغیرها با استفاده از مدل معادلات ساختاری نیز آزمون شدند و برای قرار گرفتن در الگوی پیشرفت مورد تأیید قرار گرفتند. همچنین برای بررسی اینکه مدل تدوین شده از لحاظ تبیین مجموعه‌ای از داده‌ها مشاهده شده تا چه حد خوب عمل می‌کند، از مقادیر شاخص نرم شده برازندگی، شاخص نرم نشده برازندگی، شاخص برازندگی فزاینده، شاخص برازندگی تطبیقی، استفاده گردید که برای مدل طراحی شده نشان از برازش مناسب داده‌های گردآوری شده و برازندگی عالی آنها دارد.

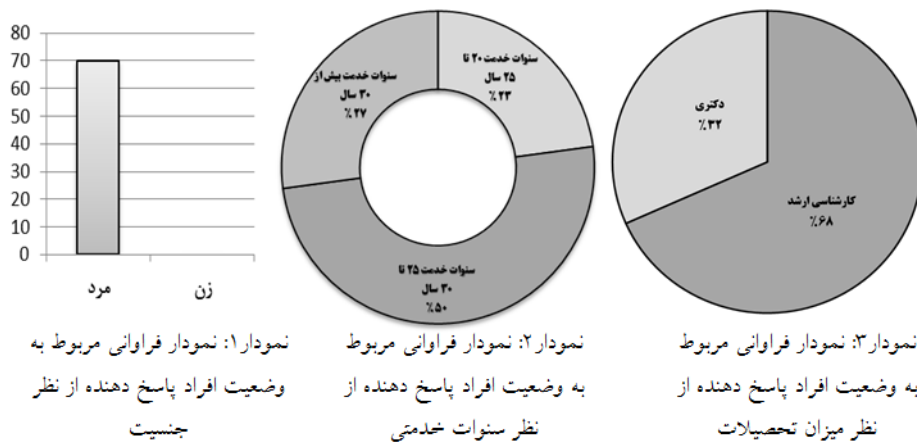
۱ Statistical package for social science (نرم افزار تحلیل آماری)

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

(الف) توصیف آماری و داده‌های جمعیت‌شناسی

مطابق تجزیه و تحلیل داده‌های جمعیت‌شناختی جامعه‌ی نمونه تمامی جامعه ۷۰ نفری مرد که ۲۳ درصد از آنها با سنواخت خدمتی ۲۰ تا ۲۵ سال، ۵۰ درصد با سنوات خدمتی ۲۵ تا ۳۰ سال و ۲۷ درصد با سنوات خدمتی بیش از ۳۰ سال هستند که ۳۲ درصد آنها دارای تحصیلات دکتری و ۶۸ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد می‌باشند.

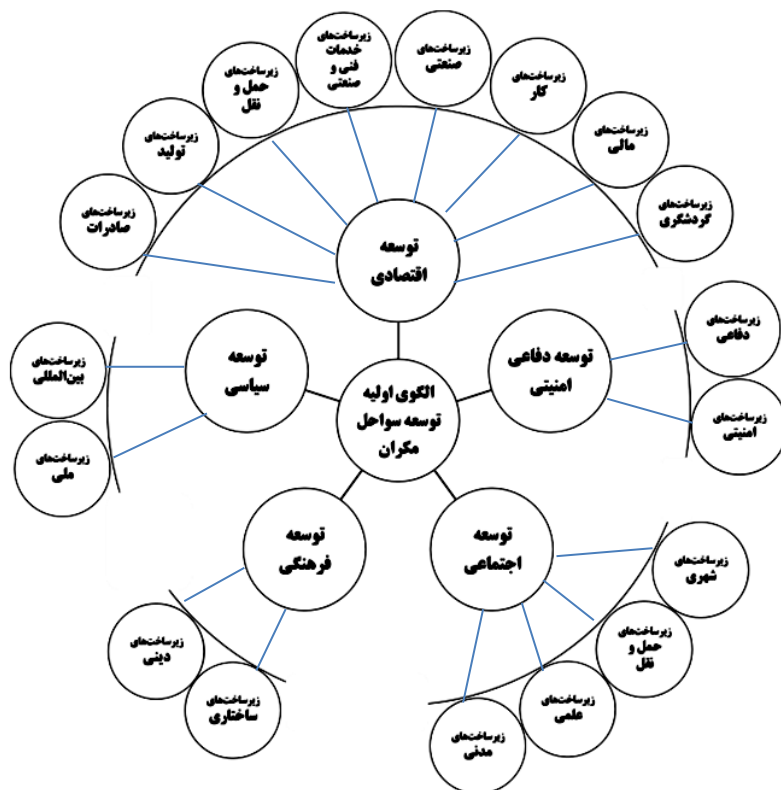

(ب) تجزیه و تحلیل سایر داده‌ها و ارائه یافته‌های تحقیق

با توجه به استفاده از روش نظریه‌ی مبنایی، پس از مقوله‌بندی، مرحله طرح فرضیه‌ها و یا قضیه‌ها صورت گرفت. با توجه به اینکه فرضیه‌ها این مزیت را دارند که بتوان عناصر اصلی الگو را تبیین و مشخص نمود در قضیه‌ها یکپارچه‌سازی موضوعی با بهره‌گیری از مصداق‌های معین، تجربی و یا شهودی فرضیه‌ها پایه‌ریزی شد و محقق به منظور رسیدن به چارچوب عینی‌تری از الگوی مورد نظر، با ترکیب و آرایش نظری مقوله‌ها با در نظر گرفتن روابط بین یک مقوله و مفاهیم آن با مقوله و مفاهیم مرتبط با دیگر فرضیه‌ها، الگوی توسعه سواحل مکران را ارائه نمود.

با توجه به فرضیات پژوهش، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، توسعه دفاعی امنیتی، توسعه فرهنگی و توسعه سیاسی ابعاد اصلی الگوی توسعه سواحل مکران و همچنین توسعه زیرساخت‌های تولیدی، صنعتی، پیشرفت شهری، مدنی، حمل و نقل، مالی، خدمات فنی و صنعتی، کار، صادرات، گردشگری، علمی، حمل و نقل شهری، ساختاری، دینی، دفاعی، امنیتی، تعاملات

سیاسی ملی و تعاملات سیاسی بین المللی به ترتیب با کسب رتبه‌های ۱ تا ۱۸ مهمترین مولفه‌های الگو شناخته شدند. در ادامه فرضیات پژوهش مورد آزمون قرار گرفتند و همگی در سطح اطمینان ۹۵٪ مورد تایید قرار گرفتند. سپس متغیرها با استفاده از آزمون فریدمن و فرایند تحلیل شبکه‌ای رتبه بندی شدند. در نهایت الگوی اولیه مناسب پیشرفت سواحل مکران (بدون ضرایب همبستگی) با تأکید بر احیاء قدرت دریایی کشور مطابق شکل ۴ زیر تدوین گردید.

شکل ۴: الگوی اولیه توسعه سواحل مکران با لحاظ احیاء قدرت دریایی

پیش از آزمون تعیین روابط بین متغیرها، نرمال بودن آنها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این آزمون نشان می‌دهد سطح معنی‌داری متغیرهای تحقیق بیشتر از ۰.۰۵ است و همچنین باید خاطر نشان کرد نرم افزار اس بی اس طبق قضیه حد مرکزی نیز نتایج پرسشنامه را نرمال تشخیص داده است. (جدول ۱)

جدول ۱: نتیجه نرمال بودن متغیرها بر اساس آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف و آلفای کروناخ

مؤلفه‌ها	کولموگروف اسمیرنوف	مقدار معنی داری	آلفای کروناخ (۰.۹۴۰)
توسعه زیرساخت‌های تولیدی	۱.۲۵۳	۰.۰۸۷	۹۳۵.
توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل	۱.۱۵۹	۰.۱۳۶	۹۳۵.
توسعه زیرساخت‌های خدمات فنی	۱.۲۴۶	۰.۰۹	۹۳۶.
توسعه زیرساخت‌های صنعتی	۱.۰۴۷	۰.۲۲۳	۹۳۴.
توسعه زیرساخت‌های کار	۱.۱۵۵	۰.۱۳۹	۹۳۶.
توسعه زیرساخت‌های مالی	۱.۱۰۵	۰.۱۷۴	۹۳۷.
توسعه زیرساخت‌های صادرات	۰.۸۲۸	۰.۵	۹۳۳.
توسعه زیرساخت‌های گردشگری	۱.۳۳۹	۰.۰۵۵	۹۳۸.
توسعه زیرساخت‌های دفاعی	۱.۴۰۶	۰.۰۸۳	۹۳۴.
توسعه زیرساخت‌های امنیتی	۱.۰۶۹	۰.۲۰۳	۹۳۷.
توسعه زیرساخت‌های مدنی	۰.۷۲۶	۰.۶۶۸	۹۳۹.
توسعه زیرساخت‌های علمی	۰.۸۶	۰.۴۵۱	۹۳۸.
توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل	۱.۱۰۱	۰.۱۷۷	۹۳۷.
توسعه زیرساخت‌های شهری	۰.۷۷۴	۰.۵۸۷	۹۴۰.
توسعه زیرساخت‌های ساختاری	۰.۶۸۱	۰.۷۴۳	۹۳۸.
توسعه زیرساخت‌های دینی	۰.۹۳۸	۰.۳۴۲	۹۳۸.
توسعه تعاملات سیاسی ملی	۱.۱۴۴	۰.۱۴۶	۹۳۷.
توسعه تعاملات سیاسی بین‌المللی	۱.۲۶۴	۰.۰۸۲	۹۴۲.

برای بررسی رابطه علی بین متغیرهای مستقل اصلی و وابسته و تایید کل مدل از روش مدلسازی معادلات ساختاری استفاده شده است. تحلیل مسیر در این پژوهش با استفاده از نرم افزار اسمارت PLS (پی ال اس) انجام و ضریب معناداری و نتایج فرضیه های اصلی پژوهش برابر جدول ۲ می‌باشد.

جدول ۲: نتایج فرضیه‌های اصلی با استفاده از نرم‌افزار اسمارت PLS

نتیجه	معناداری	استاندارد	فرضیه‌ها
تایید	۱۹.۱۹۵	۰.۵۵۰	توسعه زیرساخت‌های اقتصادی
تایید	۱۳.۲۵۵	۰.۱۴۹	توسعه زیرساخت‌های دفاعی - امنیتی
تایید	۱۰.۹۵۲	۰.۲۰۹	توسعه زیرساخت‌های اجتماعی
تایید	۱۳.۰۷۲	۰.۱۳۳	توسعه زیرساخت‌های فرهنگی
تایید	۸.۰۲۷	۰.۱۰۰	توسعه زیرساخت‌های سیاسی

در ادامه آزمون فرضیات فرعی پژوهش نیز در سطح اطمینان ۹۵٪ انجام شد و مطابق نتایج به دست آمده همه فرضیه‌های فرعی و همه مولفه‌های الگو مورد تأیید قرار گرفتند. سپس برای بررسی اهمیت و رتبه بندی تاثیرگذاری مولفه‌های کلیدی توسعه سواحل مکران از آزمون فریدمن استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: رتبه‌بندی تاثیرگذاری مولفه‌های کلیدی توسعه

شاخص‌ها	میانگین رتبه	رتبه
توسعه زیرساخت‌های تولیدی	۱۲.۳۱	۱
توسعه زیرساخت‌های صنعتی	۱۱.۱۱	۲
توسعه زیرساخت‌های شهری	۱۰.۸۳	۳
توسعه زیرساخت‌های مدنی	۱۰.۶۳	۴
توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل	۱۰.۵۹	۵
توسعه زیرساخت‌های مالی	۱۰.۲۵	۶
توسعه زیرساخت‌های خدمات فنی و صنعتی	۱۰.۰۹	۷
توسعه زیرساخت‌های کار	۹.۶۳	۸
توسعه زیرساخت‌های صادرات	۹.۳۷	۹
توسعه زیرساخت‌های گردشگری	۹.۳۶	۱۰
توسعه زیرساخت‌های علمی	۹.۲۹	۱۱
توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل شهری	۹.۲۶	۱۲
توسعه زیرساخت‌های ساختاری	۸.۵۴	۱۳
توسعه زیرساخت‌های دینی	۸.۴۴	۱۴
توسعه زیرساخت‌های دفاعی	۸.۱۱	۱۵
توسعه زیرساخت‌های امنیتی	۸.۰۴	۱۶
توسعه تعاملات سیاسی ملی	۸.۰۱	۱۷
توسعه تعاملات سیاسی بین‌المللی	۷.۱	۱۸

علاوه بر آزمون فریدمن، رتبه‌بندی متغیرها با استفاده از تکنیک آماری تحلیل شبکه‌ای نیز مورد بررسی قرار گرفت که نتیجه‌ی آزمون فریدمن را مطابق با جداول ۴ الی ۹ تأیید نمود.

جدول ۴: وزن ابعاد اصلی توسعه سواحل مکران در الگوی توسعه

اولویت	وزن	معیار	ردیف
۱	.۵۵۰	عامل اقتصادی	۱
۲	.۲۰۹	عامل اجتماعی	۲
۴	.۱۴۹	عامل دفاعی امنیتی	۳
۳	.۱۳۳	عامل فرهنگی	۴
۵	.۱۰۰	عامل سیاسی	۵

جدول ۵: وزن مولفه‌های توسعه اقتصادی سواحل مکران در الگوی توسعه

اولویت	وزن	معیار
۱	.۲۲۱	توسعه زیرساخت‌های تولیدی
۲	.۱۷۳	توسعه زیرساخت‌های صنعتی
۳	.۱۵۱	توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل
۴	.۱۲۹	توسعه زیرساخت‌های کار
۵	.۱۲۴	توسعه زیرساخت‌های خدمات فنی و صنعتی
۶	.۰۷۷	توسعه زیرساخت‌های گردشگری
۷	.۰۷۵	توسعه زیرساخت‌های مالی
۸	.۰۴۶	توسعه زیرساخت‌های صادرات

جدول ۶: وزن مولفه‌های توسعه اجتماعی

اولویت	وزن	معیار
۱	.۴۲۹	توسعه زیرساخت‌های مدنی
۳	.۱۶۷	توسعه زیرساخت‌های علمی
۴	.۱۴۵	توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل
۲	.۲۵۶	توسعه زیرساخت‌های شهری

جدول ۷: وزن مولفه‌های بعد دفاعی امنیتی

اولویت	وزن	معیار
۱	.۸۴۹	توسعه زیرساخت‌های امنیتی
۲	.۱۵۰	توسعه زیرساخت‌های دفاعی

جدول ۸: وزن مولفه‌های بعد فرهنگی در الگوی توسعه

اولویت	وزن	معیار
۲	.۱۲۸	توسعه زیرساخت‌های ساختاری
۱	.۸۷۱	توسعه زیرساخت‌های دینی

جدول ۹: وزن مولفه‌های بعد سیاسی در الگوی توسعه

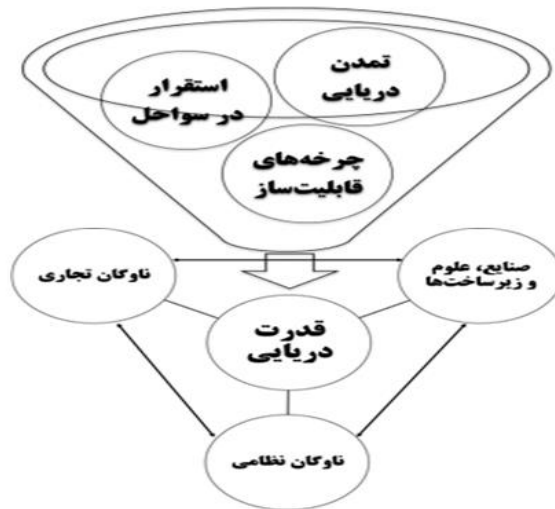
اولویت	وزن	معیار
۱	.۶۷۶	توسعه تعاملات سیاسی ملی
۲	.۳۲۳	توسعه تعاملات سیاسی بین‌المللی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری

از آنجایی که در نظریه مبنایی اقدامات اساسی جمع‌آوری داده‌ها (نمونه‌برداری نظری)، کدگذاری (تحلیل مضمونی یا پردازش)، مفهوم‌سازی، مقوله‌بندی و مدل‌سازی صورت می‌گیرد، در این پژوهش نیز با اجرای این مراحل پژوهشگر در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش به دنبال ارائه مدل و الگوی یکپارچه برای توسعه سواحل مکران با تأکید بر تولید قدرت دریایی می‌باشد که با توجه به یافته‌های پژوهش، ابعاد اصلی الگو و مولفه‌های هر بُعد مشخص گردید. برابر این یافته‌ها ۲۲۳ مفهوم با در نظر گرفتن ماهیت نمونه‌برداری (جهت‌گیری کلی)، از ادبیات تحقیق استخراج و کدبندی و پس از ترکیب مفاهیم با شیوه‌ای که قبلاً توضیح داده شده، ۳۳ مقوله به‌دست آمد که برای تبیین روابط مفهومی بین مقوله‌ها و مفاهیم مربوط به آن، پنج فرضیه اصلی و ۱۸ فرضیه فرعی ارائه و برای رسیدن به الگوی راهبردی توسعه سواحل مکران، عناصر اصلی و محوری الگو استخراج گردید.

شکل ۵: رابطه توسعه سواحل مکران با تولید قدرت دریایی

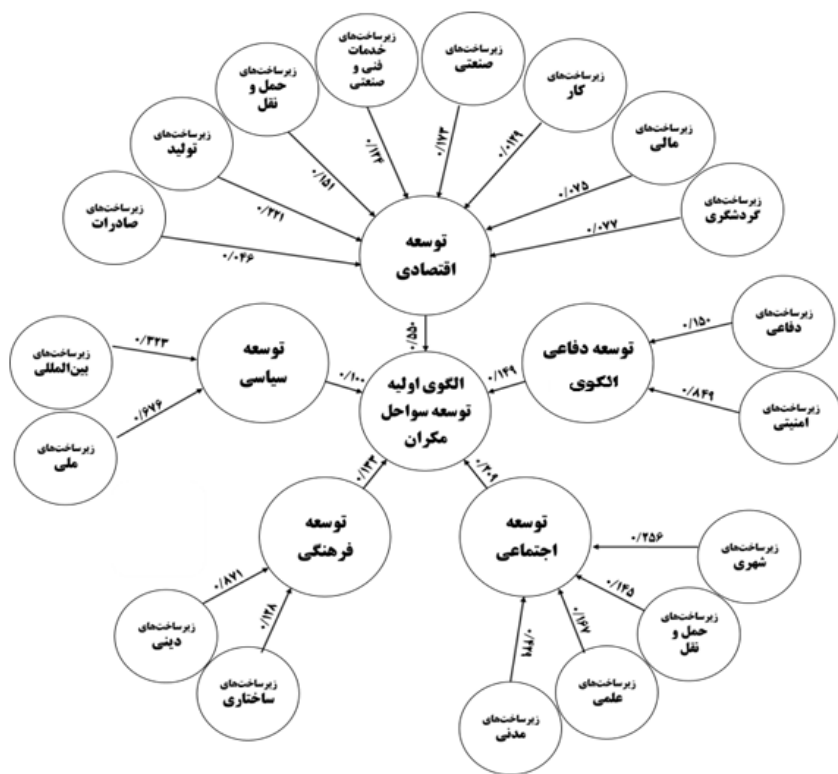
لذا قبل از ارائه مدل نهایی الگوی توسعه سواحل مکران و میزان همبستگی بین هر بُعد با الگو و هر مولفه با بُعد مورد نظر، با توجه به یافته‌های پژوهش سئوالات آن پاسخ داده می‌شود:

سؤال اول: شرایط کنونی توسعه در سواحل جنوب شرق کشور چگونه است؟ توسعه در سواحل مکران رابطه‌ی معنی‌داری با نیازهای توسعه‌ای این بخش از کشور در ارتباط با دریا و ظرفیت‌های آن و به ویژه احیاء قدرت دریایی ندارد. یعنی چرخه‌ی قابلیت‌ساز اقتصادی، اجتماعی، دفاعی-امنیتی، فرهنگی و سیاسی با تأکید بر جمعیت بومی و با رویکرد به تأمین نیاز با استفاده از ظرفیت دریا شکل نگرفته است و از این نظر سواحل مکران در فقر توسعه به سر می‌برد و در تعریف کلی چرخه‌های قابلیت‌ساز اقتصادی، اجتماعی، دفاعی-امنیتی، سیاسی و فرهنگی با تأکید بر احیاء قدرت دریایی در آن شکل نگرفته است.

سؤال دوم: زمینه‌های تولید قدرت دریایی کدامند: برابر یافته‌های پژوهش، ۳ عامل اصلی شامل احیاء تمدن دریایی، استقرار تمدن دریایی در سواحل و شکل‌گیری چرخه‌های قابلیت‌ساز اقتصادی، اجتماعی، دفاعی-امنیتی، فرهنگی و سیاسی مهم‌ترین عوامل و زمینه‌های اصلی تولید قدرت دریایی هستند. در این بین دو عامل رویکرد دریایی جامعه‌ی مدنی و دولت به همراه شهرهای بزرگ ساحلی نقش اساسی در تولید و پیوند عوامل مولد قدرت دریایی ایفاء می‌نمایند.

سؤال سوم: چه ارتباطی میان الگوی توسعه سواحل مکران و تولید قدرت دریایی وجود دارد؟ همانگونه که در سوال دوم پاسخ داده شد، شکل گرفتن چرخه‌های قابلیت‌ساز یکی از عوامل اصلی در تولید قدرت دریایی است. در واقع الگوی توسعه سواحل مکران شامل ۵ چرخه‌ی قابلیت‌ساز اقتصادی، اجتماعی، دفاعی - امنیتی، فرهنگی و اجتماعی است که هر کدام در ارتباط با مولفه‌های احصاء شده برابر الگوی توسعه، شرایط را برای تولید قدرت دریایی فراهم می‌آورند. به این ترتیب الگوی رابطه‌ی توسعه سواحل مکران با تولید قدرت دریایی برابر شکل ۵ خواهد بود.

سؤال ۴: الگوی مناسب توسعه سواحل مکران با لحاظ احیاء قدرت دریایی کدام است؟ با عنایت به اینکه الگوی توسعه سواحل مکران مولد چرخه‌های قابلیت‌سازی است که متضمن تولید قدرت دریایی هستند، الگوی شکل ۶ با لحاظ وزن هر بعد در ارتباط با الگو و هر مولفه در ارتباط با هر بعد قابل ترسیم است.

شکل ۶: الگوی توسعه سواحل مکران با تولید قدرت دریایی

ب- پیشنهادها

- ۱- پژوهشی برای تدوین راهبردهای توسعه سواحل مکران مبتنی بر الگوی تدوین شده در این پژوهش انجام شود.
- ۲- پژوهشی برای تدوین الگوی احیاء تمدن دریایی جمهوری اسلامی ایران انجام شود.
- ۳- پژوهشی برای تدوین الگوی پیشرفت قدرت دریایی ج.ا.ایران انجام شود.
- ۴- یافته‌های پژوهش به منظور بهره‌برداری دولت در اختیار کارگروه توسعه سواحل مکران که به ریاست معاون اول رئیس‌جمهور برای توسعه مکران تشکیل شده است قرار گیرد.

فهرست منابع:

الف - منابع فارسی

- ابراهیم زاده، عیسی ۱۳۸۹؛ بررسی انواع صید در چابهار و تحلیل اثرات آن بر سایر آبزیان؛ پژوهشکده علوم زمین ۱۳۸۰ و جغرافیا دانشگاه سیستان و بلوچستان؛ چابهار.
- اپتر، دیوید و اندرین چارلز؛ اعتراض سیاسی و تغییر اجتماعی؛ ترجمه محمدرضا سعیدآبادی؛ تهران؛ انتشارات مطالعات راهبردی.
- ازکیا، مصطفی ۱۳۷۷؛ جامعه شناسی توسعه؛ تهران؛ انتشارات کیهان.
- استس، ریچارد ۱۳۸۰؛ روند توسعه اجتماعی جهان ۱۹۷۰-۱۹۹۵ میلادی: چالش های توسعه برای قرن جدید؛ ترجمه علی حبیبی؛ مجله برنامه و بودجه، شماره بایندر.
- پارسایان، رهبری ۱۳۶۷؛ مقدمه ای بر ترانزیت، سازمان بنادر و دریانوردی؛ تهران.
- پژوهشکده اندیشه دفاعی ۱۳۹۴، تمدن دریایی، تهران.
- تبریزی، ابراهیم ۱۳۸۶، راهبرد و مبانی قدرت دریایی، دافوس آجا، تهران.
- حافظ نیا، محمدرضا و رومینا، ابراهیم ۱۳۸۴؛ تحلیل ظرفیت های ژئوپلیتیک سواحل جنوب شرقی ایران در راستای منافع ملی (فضای مورد غفلت)؛ مجله جغرافیا و توسعه؛ پاییز و زمستان.
- حافظ نیا، محمدرضا ۱۳۸۵؛ اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک؛ انتشارات پاپلی؛ مشهد.
- دلیری، شهربانو ۱۳۹۱؛ جایگاه مکران در مسیر جاده ی ادویه؛ اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۱، چابهار.
- دورکیم امیل ۱۳۸۱؛ درباره تقسیم کار اجتماعی؛ ترجمه باقر پرهام؛ نشر مرکز؛ تهران.
- ذوالفقاری، یوسف ۱۳۸۴، مدیریت و ساماندهی سواحل در قانون برنامه سوم و چهارم توسعه؛ مجله علمی تخصصی و تحقیقاتی بندر و دریا، سال بیستم، شماره ۱۲۶-۱۲۷، ۱۳۸۴.
- افتخاری، عبدالرضا ۱۳۸۲؛ دهیاری ها و مدیریت توسعه؛ نشریه ۲۵ دهیاری ها؛ تهران؛ ۱۳۸۲.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی ۱۳۶۷؛ مطالعات توسعه سیستان و بلوچستان؛ جلد ۱؛ تهران.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی ۱۳۸۵؛ نگاهی به سازمان فضایی کشور؛ تهران.
- رشید، غلامعلی ۱۳۹۱؛ ستاد کل نیروهای مسلح؛ بندرعباس.

- شمشیر پناه، معصومه ۱۳۸۲؛ اهمیت امنیتی - استراتژیکی بندر چابهار برای ج.ا.ایران؛ پایان نامه کارشناسی ارشد؛ دانشگاه امام حسین (علیه السلام).
- عظیمی آرانی، حسین ۱۳۸۳؛ ایران امروز در آینه مباحث توسعه؛ پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی؛ تهران.
- کانون پژوهش‌های خلیج فارس، سواحل دریای عمان ۱۳۹۱، تهران.
- کریمی پور، یداله و حمیدرضا محمدی ۱۳۸۹؛ تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران؛ تهران؛ فصلنامه جغرافیای انسانی؛ شماره اول..
- کلمن، دیوید و نیکسون فرد ۱۳۷۸؛ اقتصاد شناسی توسعه نیافتگی؛ ترجمه غلامرضا آزاد؛ تهران.
- گیدز، آنتونی ۱۳۸۳؛ تجدد و تشخص (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید)؛ ترجمه ناصر موفقیان؛ تهران؛ نشر طرح نو؛ ۱۳۸۳.
- لاریجانی، علی ۱۳۹۳؛ سخنرانی همایش توسعه سواحل مکران و اقتدار ملی، دفتر مطالعات راهبردی و پژوهش‌های نظری نداجا، جاسک، ۱۳۹۳.
- مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۳۸۷؛ توهم توسعه "ارائه مدل نوین آمایش سرزمین با محوریت دریا"؛ کمیسیون امور زیربنایی و تولیدی؛ تهران؛ ۱۳۸۷.

ب- منابع انگلیسی

- Phillips, M, R and Jones, L, A; "Erosion and tourism infrastructure in the coastal zone": problems, consequences and management, Tourism management, 2006 .